

เสียงสะท้อนของนักศึกษาสหกิจศึกษาประสบการณ์และปัญหาในการฝึกสหกิจศึกษา

มนัสนันท์ อารงธนเศรษฐ์ *

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่รับบทความ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2563

วันที่แก้ไขบทความ 23 มิถุนายน พ.ศ.2563

วันที่ตอบรับบทความ 24 มิถุนายน พ.ศ.2563

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ศึกษากลุ่ม “นักศึกษาสหกิจศึกษา” ในฐานะนักศึกษาซึ่งมีสถานภาพอยู่กึ่งกลาง การเป็นนักศึกษาและการเป็นแรงงาน เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันการศึกษาและกำลังจะเป็นส่วนหนึ่งของ สถาบันเศรษฐกิจ มีประสบการณ์ช่วงหนึ่งในชีวิตการศึกษาเป็นเสมือนแรงงานทั่วไป แต่กลับไร้ซึ่ง สถานภาพตามกฎหมาย การใช้ชีวิตในการปฏิบัติงานที่เสมือนจริงทุกประการแต่ไม่ได้รับการคุ้มครองดูแล เฉกเช่นเดียวกับแรงงานตามกฎหมาย นักศึกษาสหกิจศึกษามีประสบการณ์ต่อการฝึกสหกิจศึกษาอย่างไร ภายใต้การควบคุมดูแลของสถานประกอบการที่มีอำนาจเหนือกว่าสถานศึกษา โดยผู้เขียนใช้ทฤษฎี โครงสร้างและการหน้าที่ตามทัศนะของโรเบิร์ต เมอร์ตัน หรือที่รู้จักกันในนามการวิพากษ์มูลบทของเมอร์ ตัน (ดร.วินัย พลเจริญ, 2556) เป็นกรอบในการทำความเข้าใจเสียงสะท้อนของนักศึกษาผ่านประสบการณ์ ตรงของกลุ่มตัวอย่าง ผู้เขียนได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักศึกษาที่ผ่านการฝึกสหกิจศึกษาตามการบังคับ ของหลักสูตรโดยที่ปัจจุบันสถานภาพนักศึกษาของกลุ่มตัวอย่างยังไม่สิ้นสุด

ผลการศึกษาพบว่านักศึกษาสหกิจศึกษานั้นถูกกำกับควบคุมจากสถานประกอบการอย่างเข้มข้น มีสถานะที่ไร้ซึ่งอำนาจต่อรองกับทางสถานประกอบการ ทั้งที่การดำเนินงานสหกิจศึกษามีวัตถุประสงค์ใน การบูรณาการร่วมกันของ 3 กลุ่ม ได้แก่ สถานประกอบการ สถานศึกษา และนักศึกษา โดยมีจุดประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้เกิดทักษะวิชาชีพในกลุ่มนักศึกษาเป็นหลัก แต่กลับพบว่ามีการทำงานที่มีความเสี่ยงอันตราย โดยไม่รับสวัสดิการ การคุ้มครอง การถูกคุกคามทางเพศ ไปจนถึงเป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายระหว่าง การฝึกสหกิจศึกษา

คำสำคัญ: นักศึกษา, สหกิจศึกษา, ประสบการณ์, ปัญหาการฝึกงาน

The Experiences and Obstacles of Cooperative Education Students

Manassanant Tamrongtanaset *

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

Received 10 May 2020

Received in revised 23 June 2020

Accepted 24 June 2020

Abstract

This article studies the "cooperative education students" group as students with status in the middle of being student and being laborer. Who are part of the educational institution and are about to be part of the economic institution. They have experience at some point in their lives as an ordinary laborer. But without legal status. Have a living condition like general labor but not as protected as legal labor. How did cooperative education students experience cooperative education practice Under the supervision of firms with authority over the educational institution? I use the theory of structure and function as according to Robert Merton's point of view.

The study found that cooperative education students are highly regulated by the firms. They have no bargaining power with the establishment. But this study suggests that cooperative education students have quite Including many problems faced from being used by firms working with risks without receiving benefits or sexual harassment and increasing student expenses.

Keywords: Students, Cooperative education, Experience, Internship issue

*Corresponding author: manassapp@hotmail.com DOI: 10.14456/tujournal.2020.16

สหกิจศึกษาในประเทศไทย

สหกิจศึกษาในประเทศไทยนั้นเริ่มขึ้นปี พ.ศ.2536 โดยศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน เป็นผู้บัญญัติคำว่าสหกิจศึกษาขึ้นจากการถอดความเดิมจากคำว่า Cooperative Education เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากต่างประเทศ แท้จริงแล้วนั้นสหกิจศึกษามีการดำเนินงานกันมาอย่างยาวนานในทวีปยุโรป เรียกกันว่า“หลักสูตรแซนวิช”(Sandwich Course) ในปี ค.ศ.1903 ในวิทยาลัยเทคนิคซันเดอร์แลนด์ (Sunderland -Technical College) ที่มีการริเริ่มใช้หลักสูตรที่แบ่งนักศึกษา 2 กลุ่ม คือ นักศึกษาที่เรียนปกติในสถานศึกษาไปปฏิบัติงานในสถานประกอบการ (College-base Student) กับอีกกลุ่มที่เรียกว่า นักศึกษาที่เป็นพนักงานในสถานประกอบการและมาเรียนในสถานศึกษา (Industry-base Student) ในสาขาวิชาสถาปัตยกรรมนาวิและวิศวกรรมศาสตร์ ก่อนที่แนวคิดการเรียนควบคู่การทำงานนี้จะเผยแพร่ไปสู่ประเทศเยอรมนีที่จัดตั้งโปรแกรมออกเป็น 3 โปรแกรม เริ่มในปี ค.ศ.1970 ที่มีการใช้โปรแกรมฟาคโฮคซุเลน (Fachhochschul) เป็นโปรแกรมที่สร้างความใกล้ชิดระหว่างสถานศึกษากับภาคอุตสาหกรรมในการเชื่อมโยงการสอนภาคทฤษฎีไปกับภาคปฏิบัติเป็นการศึกษาแบบทวิภาค 4 ปี เป็นการศึกษา 2 ปี และเป็นการศึกษาภาคอุตสาหกรรมอีก 2 ปี ต่อมาในปี ค.ศ.1974 สถาบัน เบรุสาคเดอมี (Berusacdeemie) มีการจัดโปรแกรมให้ความร่วมมือแบบทวิภาคีที่มีการรวมกันของภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เรียกกันว่าโปรแกรมเบรุสาคเดอมี (Berusacdeemie) และสุดท้ายในเรียกว่าโปรแกรมซัมโฮคซุนเลน (Gesamthochschulen) ที่นักศึกษาจะต้องเข้ารับการฝึกงาน 2 ภาคการศึกษา ก่อนจบการศึกษา (วิจิตร ศรีสอ้าน และ อลงกต ยะไวทย์, 2552) ก่อนที่แนวคิดการผสมผสานกันระหว่างทฤษฎีกับภาคปฏิบัติในสถานประกอบการจะแพร่กระจายไปยังทวีปอเมริกาและเอเชีย ประเทศไทยเองก็ได้นำหลักการดังกล่าวมาปรับใช้กับระบบการศึกษาไทย เนื่องจากการมีแนวคิดเรื่องการตระหนักถึงความสำคัญการเตรียมความพร้อมด้านการประกอบอาชีพ (Career Development) กับการเข้าสู่ระบบการทำงานของบัณฑิต(Employability) และการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตตามความต้องการตลาดแรงงาน (วิจิตร ศรีสอ้าน และ อลงกต ยะไวทย์ 2552, น.5) แรกเริ่มเดิมทีสหกิจศึกษาเป็นการดำเนินการแบบทวิภาคี โดยมีสถานศึกษาร่วมมือกับสถานประกอบการภาครัฐไม่มีการเกี่ยวข้องโดยตรง มีเพียงภาคเอกชนอย่างสภาหอการค้าไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินการสหกิจศึกษาในระยะเริ่มต้น

ดังที่กล่าวไปข้างต้นว่าประเทศไทยนั้นได้รับแนวคิดการฝึกปฏิบัติอาชีพมาผสมผสานกับการเรียนการสอนภาคทฤษฎี เพื่อเป็นการลดช่องว่างของสถานประกอบการและสถาบันการศึกษา การดำเนินสหกิจศึกษาจะนำมาซึ่งการค้นพบตัวตน โอกาสทางอาชีพของนักศึกษาซึ่งขัดแย้งกับสถานการณ์ไ้ด้งานของบัณฑิตไทยในปัจจุบันผลสำรวจจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ2562) พบว่าระดับการศึกษาที่สำเร็จของผู้ว่างงานที่สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

1.47 แสนคน (อัตราการว่างงานร้อยละ 1.7) รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 7.3 หมื่นคน (ร้อยละ 1.1) ระดับประถมศึกษา 6.0 หมื่นคน (ร้อยละ 0.7) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า 5.6 หมื่นคน (ร้อยละ 0.9) และไม่มีการศึกษาและต่ำกว่าประถมศึกษา 1.9 หมื่นคน (ร้อยละ 0.3) ซึ่งในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 จะมีบัณฑิตจบใหม่เพิ่มขึ้นอีกราวๆ 300,000 คน

จึงเป็นที่มาของการศึกษาครั้งนี้ที่ต้องการทราบว่าในสถานการณ์ที่รัฐและสถานประกอบการมีความพยายามในการตกลงกันในประเด็นการฝึกสหกิจศึกษา นักศึกษาสหกิจศึกษาในฐานะส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของการจัดตั้งหลักสูตรสหกิจศึกษา ได้มีโอกาสในการแสดงซึ่งความคิดเห็นของพวกเขาหรือไม่ ผ่านการศึกษาประสบการณ์และปัญหาที่นักศึกษาสหกิจศึกษาต้องเผชิญ ดังนั้นงานศึกษาชิ้นนี้จึงเป็นงานที่พยายามทำความเข้าใจปัญหาแรงงานในฐานะนักศึกษาสหกิจศึกษา ซึ่งส่วนมากอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากรั้วอุดมศึกษาเข้าสู่ระบบตลาดแรงงานที่ถูกคาดหวังให้เป็นกลุ่มประชากรที่สามารถผลักดันเศรษฐกิจ แต่กลับไร้ซึ่งตัวตนตามกฎหมายได้โอกาสในการรับประสบการณ์แต่ไม่ได้รับโอกาสในการรับความคุ้มครองว่าพวกเขาเหล่านั้นประสบปัญหาด้านใดบ้างเมื่ออยู่ในสถานะนักศึกษาสหกิจศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประสบการณ์การฝึกสหกิจศึกษาของนักศึกษา
2. เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการฝึกงานของนักศึกษาสหกิจศึกษา

การศึกษาค้นคว้าผู้เขียนมุ่งเน้นศึกษาประสบการณ์ของผู้ฝึกงานซึ่งปัจจุบันมักอยู่ในช่วงของการศึกษาล่าช้าคือยังไม่พ้นสถานภาพการเป็นนักศึกษา แต่มีความสนใจหรือความจำเป็นต้องเข้าไปศึกษาทักษะการทำงานตามสายอาชีพของตนตามสถานประกอบการที่ตนเลือกหรือสถาบันการศึกษาเป็นผู้กำหนดซึ่งการศึกษาค้นคว้านี้จะอยู่ภายใต้ขอบเขตการนิยามทางกฎหมายหมายความว่านักศึกษาสหกิจศึกษาที่อยู่ในการศึกษาครั้งนี้จะไม่อยู่ในสถานะผู้ทดลองงานโดยจะศึกษาประสบการณ์ตรงในระหว่างการฝึกงานของนักศึกษาสหกิจศึกษา

สหกิจศึกษาในฐานะการหน้าที่ของสถาบันการศึกษา

เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าผู้เขียนมุ่งเน้นศึกษาประสบการณ์ของปัจเจกในฐานะที่ถูกควบคุมขัดเกลาโดยโครงสร้างทางสังคม เพื่อเป็นการโต้แย้งการศึกษาเรื่องสหกิจศึกษาในประเทศไทยที่ผ่านมาซึ่งมักมีลักษณะที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับสถานประกอบการในเรื่องของความต้องการและความพึงพอใจที่สถานประกอบการมีต่อนักศึกษา ในขณะที่การศึกษามากมุ่งเน้นไปที่การพยายามหาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดตั้งหลักสูตรตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่ล้นแล้วแต่เป็นการมองข้ามความเป็นปัจเจกของนักศึกษา

ลดทอนคุณค่าการศึกษาสหกิจศึกษาเป็นเพียงตัวประกอบของการดำเนินงานสหกิจศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการเพิ่มพูนทักษะทางด้านวิชาชีพให้นักศึกษาเป็นหลักเสียด้วยซ้ำ ดังนั้นผู้เขียนจึงมุ่งเน้นนำเสนอประสบการณ์ของนักศึกษาสหกิจศึกษาที่ถูกก่อรูปโดยสถาบันทางสังคม แต่ไม่ใช่ในลักษณะที่เป็นเพียงผู้รับอิทธิพลจากโครงสร้างเหล่านั้นการมองว่านักศึกษาเป็นผู้ที่ได้รับการขัดเกลาและจำเป็นต้องอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่คลาสสิกที่มีนักสังคมวิทยาจำนวนมากนิยมนำมาเป็นกรอบในการมองปรากฏการณ์ทางสังคม แต่ทฤษฎีดังกล่าวกลับถูกท้าทายมาอย่างยาวนานเนื่องจากลักษณะของการมองภาพสังคมที่ค่อนข้างกว้างถูกโต้แย้งว่าไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นในการศึกษาปรากฏการณ์เสี่ยงสะท้อนของนักศึกษาสหกิจศึกษาผู้เขียนจะนำการวิพากษ์มูลบทของโรเบิร์ต เมอร์ตัน นักสังคมวิทยาที่กล่าววิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ในขณะนั้น (วินัย ผลเจริญ, 2556) การที่เมอร์ตันกล่าวออกมาวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่เป็นเหมือนการจุดกระแสความคิดในแวดวงสังคมวิทยา การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมโดยมองข้ามความเป็นมนุษย์ในฐานะผู้มีความสามารถกระทำการ (Active) เป็นเพียงผู้ที่อยู่ภายใต้การควบคุมโดยระบบสังคม (Passive) เป็นเรื่องที่ขัดแย้ง เช่นเดียวกันกับการศึกษาครั้งนี้เมื่อสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่ประกอบสร้างขัดเกลา นักศึกษาในฐานะปัจเจกเพื่อให้เขาเหล่านั้นพร้อมเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคเศรษฐกิจ ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นต้องถูกให้ความสนใจมากที่สุดในการดำเนินการสหกิจศึกษาจึงไม่ใช่สถานประกอบการหรือสถานศึกษา แต่เป็นตัวนักศึกษาในฐานะผู้มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนการหน้าที่ของสถาบันการศึกษาได้ ไม่ใช่ผู้ที่ถูกควบคุมเพียงฝ่ายเดียว

ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ (Structural and Functional) เป็นการพัฒนาต่อยอดแนวคิดจากทฤษฎีโครงสร้างนิยมเป็นที่เข้าใจกันดีว่าทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่นั้นเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเนื่องจากสามารถนำมาวิเคราะห์ภาพปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างกว้างขวางโดยแนวคิดหลักของทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่คือสังคมมีลักษณะเช่นเดียวกันกับสิ่งมีชีวิตโดยสังคมเป็นระบบที่ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ สามารถสรุปได้เป็นฐานคติ (Assumptions) ทางสังคม 3 ประการดังนี้

1. สังคมเป็นระบบ ๆ หนึ่ง
2. ระบบนั้นประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน
3. ระบบมีขอบเขตที่แน่นอนและมีกระบวนการรักษาสสมดุลและอาณาเขตนั้นไว้เสมอ

โดยนักคิดผู้ริเริ่มแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ได้แก่เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) แนวคิดในระยะที่พัฒนาโดยเดอร์ไคม์นั้นมุ่งเน้นอธิบายสภาพสังคมในลักษณะที่เป็นภาพกว้าง สังคมมีสภาพเดียวกันกับสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่จะมีชีวิตอยู่โดยการพึ่งพาอาศัยกัน

เนื่องจากสิ่งมีชีวิตนั้นมีความต้องการ (Needs) สิ่งมีชีวิตจึงมีความจำเป็นจะต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อ บรรลุความต้องการดังกล่าวซึ่งเตอร์โคมได้เสนอฐานคติทางสังคมไว้ว่าสังคมเป็นองค์การ (Entity) โดยตัวมันเองและเตอร์โคมยังเป็นนักคิดคนสำคัญที่นำเสนอภาพความสมดุลของสังคมว่าจะมี ลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสอดคล้องกัน แต่ไม่ใช่ว่าความสมดุลเหล่านั้นจะคงอยู่ตลอดเวลาเรา อธิบายลักษณะความเป็นปกติ (normal) และความไม่ปกติ (pathological) ทางสังคมอีกด้วยโดย อธิบายว่าถ้าระบบสังคมสามารถตอบสนองความต้องการที่จำเป็น (Functional needs) ของ ระบบเอาไว้ได้สังคมจะอยู่ในภาวะปกติ แต่ถ้าหากสังคมเสียสมดุลการตอบสนองความต้องการที่ จำเป็นเมื่อไหร่สังคมจะเข้าสู่ภาวะไม่ปกติเปรียบเสมือนร่างกายที่เจ็บป่วย (จิโรโชค, 2561) แต่ อย่างไรก็ตามเนื่องจากความเป็นที่ยอมรับของทฤษฎีดังกล่าวทำให้ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ได้รับการ พัฒนาทางแนวคิดอยู่เสมออีกหนึ่งแนวคิดสำคัญรองทฤษฎีนี้ถูกเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า ทฤษฎีระบบที่ถูกพัฒนาโดย Talcott Parson (ทัลคอตต์ พาร์สัน) ที่เสนอว่าสังคมวิทยาต้องมี พัฒนาการทางความคิดที่สามารถแบ่งลักษณะของสังคมมนุษย์ได้ทุกระดับและแบ่งแยกได้อย่างมี ระเบียบด้วย นอกจากนี้แบ่งลักษณะทางสังคมได้นั้นพาร์สันยังมุ่งเน้นนำเสนอให้สังคมวิทยาสามารถ แสดงความแตกต่างระหว่างมนุษย์ในฐานะระบบบุคคล ระบบสังคม และระบบวัฒนธรรม (สัญญา ,2550) ท้ายที่สุดแล้วนั้นทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ยังมีความมุ่งเน้นที่จะอธิบายสังคมใน ลักษณะที่ค่อนข้างตายตัวมองสังคมมีลักษณะหยุดนิ่ง มีอิทธิพลอยู่เหนือบุคคลมองว่าสังคมเป็นที่มา ของ การก่อรูปความเป็นปัจเจกโดยไม่ได้มองในภาพกลับกันว่าแท้จริงแล้วการก่อสร้างระบบ สังคมขึ้นมานั้นเกิดขึ้นได้ด้วยความสามารถของมนุษย์เช่นกันจึงเป็นที่มาของแนวคิดโครงสร้างการ หน้าที่ของ Robert Merton (โรเบิร์ต เมอร์ตัน) ที่เป็นศิษย์คนสำคัญของพาร์สันที่มีความเห็นต่าง จากการสอนของพาร์สันอย่างมากโดยเมอร์ตันเป็นผู้ตั้งคำถามกับทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ผ่าน หนังสือเรื่อง “Toward the codification of Functional Analysis in Sociology” โดยประเด็น สำคัญมีดังนี้

1. ความเป็นเอกภาพเชิงหน้าที่ของระบบสังคม (The Postulate of Functional Unity) เราตั้งคำถามว่าบูรณาการเป็นความต้องการทางสังคมจริงหรือไม่และมองว่าการคิดแบบเตอร์โคม หรือพาร์สันนั้นใช้อธิบายได้ในลักษณะของสังคมเล็กแต่กับสังคมที่ใหญ่มีความซับซ้อนไม่ได้

2. ความเป็นสากลเชิงหน้าที่ (The Postulate of Universal Functionalism) เนื่องจากยุคแรกของการพัฒนาทฤษฎีมีการอธิบายว่าการหน้าที่นั้นมีลักษณะที่เป็นบวกกับสังคม เสมอ เมอร์ตันไม่เห็นกับคำอธิบายดังกล่าวไม่ใช่ว่าทุกโครงสร้างจะมีการหน้าที่เชิงบวก เช่น ลัทธิชาตินิยมที่นำมาสู่สงครามและความรุนแรงทางสังคมได้

3. สมมุติฐานว่าด้วยความไม่จำเป็น (The Postulate of indispensability) ที่มีความ เชื่ออย่างเหลือเกินในหมู่นักคิดกลุ่มโครงสร้างการหน้าที่ว่าสิ่งบางอย่างทางสังคมเป็นสิ่งที่สังคมขาด

ไม่ได้หากสังคมสูญเสียสิ่งนั้นไปจะทำให้สังคมแตกสลาย เมอร์ตันเชื่อว่าบางอย่างที่เชื่อกันอาจไม่ได้จำเป็นต่อสังคมก็ได้เพราะสังคมอาจสร้างสิ่งทดแทนได้ (สัญญา, 2550) การศึกษาประสบการณ์ของนักศึกษาฝึกงานผ่านทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่จะทำให้เห็นว่าแท้จริงแล้วสภาพการดำเนินการหลักสูตรสหกิจศึกษาในสถาบันการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อระบบสังคมหรือไม่ เนื่องจากทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่โดยเฉพาะโครงสร้างการหน้าที่ในทัศนะของเมอร์ตันนั้นมุ่งเน้นตั้งคำถามกับการหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้ที่มีความจำเป็นจะต้องศึกษาหน้าที่ของสถาบันทางสังคมผ่านการทำความเข้าใจประสบการณ์ตรงของนักศึกษา

ประเด็นทั้งหมดที่เมอร์ตันได้ทำการวิพากษ์วิจารณ์และนำเสนอ นำมาซึ่งการสั่นคลอนวงการสังคมวิทยาอย่างมาก เนื่องด้วยอิทธิพลด้านองค์ความรู้ของทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมไม่สามารถอ้างถึงสมมติฐานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ทางสังคมนั้นมีเพียงการหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ มีการหน้าที่ของสถาบันทางสังคมจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้สร้างประโยชน์ความสอดคล้องให้สังคมแต่อย่างใด และไม่ใช่ว่าสังคมจำเป็นต้องมีการหน้าที่นั้นๆ โดยที่ไม่สามารถหาการหน้าที่อื่นมาทดแทนกันได้ ผู้เขียนเชื่อว่าหากพิจารณาการวิพากษ์มูลบทครั้งนี้ให้สอดคล้องไปกับปรากฏการณ์เสี่ยงสะท้อนของนักศึกษาสหกิจศึกษา จะช่วยให้การทำความเข้าใจประสบการณ์ของนักศึกษาชัดยิ่งขึ้น เนื่องจากตลอดเวลาที่ผ่านมาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสหกิจศึกษาในประเทศไทยมักไม่ให้ความสำคัญกับเสียงของนักศึกษาเสมือนกับที่สังคมวิทยาเคยมองข้ามความเป็นปัจเจก ผู้เขียนต้องการศึกษาประสบการณ์ที่นักศึกษาได้รับผ่านการหน้าที่ของสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาหรือสถาบันเศรษฐกิจ และถึงเวลาแล้วนักศึกษาจะเป็นศูนย์กลางของการศึกษา

นักศึกษาในฐานะส่วนสำคัญของการจัดสหกิจศึกษา

ในส่วนนี้ผู้เขียนขอให้รายละเอียดของกลุ่มนักศึกษาที่มีประสบการณ์สหกิจศึกษาพอสังเขป เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้มองเห็นว่าแท้จริงแล้วประสบการณ์สหกิจศึกษาไม่ได้มีเพียงประสบการณ์เชิงบวก การหน้าที่ของสถาบันการศึกษาเองก็ไม่ได้มีเพียงการหน้าที่เชิงบวกเช่นกัน การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการทำความเข้าใจประสบการณ์ในการฝึกสหกิจศึกษาอย่างละเอียด กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจะต้องผ่านการฝึกสหกิจศึกษาเป็นที่เรียบร้อยแล้วแต่ยังไม่พ้นสถานภาพนักศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นปัจจุบันของสภาพสหกิจศึกษามากที่สุด โดยการศึกษาครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 5 ราย ได้แก่

นันทิพร อายุ 22 ปี พื้นเพเป็นคนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันศึกษาคณะครุศาสตร์ สาขาภาษาอังกฤษ อยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง สมาชิกครอบครัวของนันทิพรมี 4 คน ประกอบด้วย คุณยาย แม่ นันทิพร และน้องชาย เดิมทีครอบครัวของนันทิพรประกอบอาชีพ

เกษตรกรรมอย่างยาวนาน นันทิพรเล่าให้ฟังว่าสมัยที่ตนศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมนั้น นันทิพรเป็นพวกที่รักในการร่วมกิจกรรมกับทางโรงเรียนเป็นอย่างมาก หากมีการจัดประกวดแข่งขันเป็นต้องได้เห็นชื่อของเธอเข้าร่วมเสมอ และยังเป็นที่รักและไว้วางใจของคุณครูหลายท่าน เนื่องจากเธอมักอาสาช่วยงานคุณครูในหลายครั้งครา โดยเฉพาะเมื่อโรงเรียนเข้าสู่ช่วงประเมินการเรียนการสอน ด้วยเหตุนี้ทำให้นันทิพรตั้งมั่นจะเป็นครูตลอดมาเพราะคิดว่าตัวเองมีความมุ่งมั่น และความสามารถด้านการถ่ายทอดความรู้ในระดับหนึ่ง รวมไปถึงเชื่อว่าการเข้ารับราชการครูจะเป็นอาชีพที่มั่นคง จึงตัดสินใจเข้าเรียนคณะครุศาสตร์ เอกภาษาอังกฤษ ที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในจังหวัด ถึงแม้ว่านันทิพรเองจะมีความสนใจมหาวิทยาลัยอื่นแต่ไม่สามารถไปศึกษาต่างจังหวัดได้เนื่องจากคุณยายป่วยและต้องดูแลน้องชายที่มีอายุห่างกันมาก นันทิพรมีความตั้งใจสูงมากในการเป็นครู ถ้าเลือกได้เธออยากเป็นครูที่อุทิศตนไปสอนตามถิ่นทุรกันดาน นันทิพรฝึกสหกิจศึกษาในโรงเรียนมัธยมขนาดแห่งกลางหนึ่งในหน้าที่ครูภาษาอังกฤษ

วันวิสา อายุ 22 ปี ปัจจุบันศึกษาอยู่คณะเทคโนโลยีการเกษตรในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง วันวิสาเล่าว่าการเรียนของเธอแตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยอื่นเล็กน้อย เพราะเธอเรียนปีละ 3 ภาค การเรียน ทำให้เธออยู่ในช่วงที่ใกล้หมดสถานภาพนักศึกษาแล้ว ครอบครัวของวันวิสาประกอบอาชีพค้าขายมาอย่างยาวนาน สมาชิกครอบครัวประกอบไปด้วย พ่อ แม่ พี่ชาย และวันวิสา สมัยเรียนมัธยมวันวิสาเป็นคนที่ให้ความสนใจการเรียนและงานด้านวิชาการเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะวิชาในสายการเรียนวิทยาศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา ศาสตร์ วันวิสาจึงตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาต่อในคณะเทคโนโลยีการเกษตรในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่ขึ้นชื่อเรื่องการทอวิจัย ถึงแม้ว่าชื่อคณะจะเป็นคณะเทคโนโลยีการเกษตร แต่วุฒิทางการศึกษาคือวิทยาศาสตร์บัณฑิต วันวิสาเองไม่มั่นใจเรื่องการเรียกชื่อหรือการแบ่งสายการเรียนเท่าไรนัก แต่ตัดสินใจเลือกเรียนที่แห่งนี้เพราะได้รับข้อมูลว่าคณะนี้มีการเรียนทางด้านเคมีและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับอาหารซึ่งเป็นความสนใจของวันวิสาเอง วันวิสาฝึกสหกิจศึกษาในสถานประกอบการเกี่ยวกับอาหารแปรรูปในหน้าที่ควบคุมการผลิต

รัตวัลย์ อายุ 22 ปี ปัจจุบันศึกษาอยู่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาภาษาอังกฤษ รัตวัลย์เล่าว่าตนเองมาจากครอบครัวขนาดเล็กประกอบไปด้วย แม่ รัตวัลย์ และน้องชาย เนื่องจากพ่อและแม่แยกทางกันตั้งแต่เธอยังเด็ก รัตวัลย์พึ่งมาสนใจความรู้ในเชิงวิชาการเมื่อเข้าสู่ชั้นมัธยมปลาย เพราะเป็นช่วงที่เพื่อนร่วมห้องเริ่มหันมาตระหนักเรื่องการเรียนรู้ มหาวิทยาลัย เป็นแรงผลักดันให้รัตวัลย์เริ่มสนใจในวิชาภาษาอังกฤษตลอดมา รัตวัลย์มีความใฝ่ฝันจะเป็นพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน

นิสา อายุ 22 ปี นิสามีมาจากครอบครัวขนาดเล็กที่พ่อแม่หย่าร้าง ปัจจุบันนิสาอยู่ในความดูแลของพ่อ รวมถึงพี่ชาย ขณะเรียนชั้นมัธยมนิสาเลือกเรียนสายการศิลป์-ภาษาจีน หลังจาก

จบการศึกษาชั้นมัธยมนิสิตตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เพราะเชื่อว่าการเรียนในคณะนี้จะป็นหนทางให้ตนได้เข้าทำงานในหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะงานด้านราชทัณฑ์ นิสิตได้ฝึกสหกิจศึกษาด้านราชทัณฑ์ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงของคำร้องนักโทษ

ศิริพร อายุ 22 ปี ศิริพรมาจากครอบครัวที่ประกอบไปด้วยพ่อ แม่และน้องสาวที่มีอายุไล่เลี่ยกัน ศิริพรจบการศึกษาระดับมัธยมในสายการเรียนวิทย์-คณิต และเลือกศึกษาต่อที่คณะเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งด้วยเหตุผลที่เชื่อว่าการเรียนคณะดังกล่าวจะส่งผลดีต่อการทำงาน แต่ศิริพรยังเลือกเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิดแห่งหนึ่งในคณะนิติศาสตร์ควบคู่ไปด้วย เนื่องจากศิริพรมีความสนใจในสายงานด้านกฎหมายและความยุติธรรม ศิริพรฝึกสหกิจศึกษากับหน่วยงานด้านความยุติธรรมรับหน้าที่จัดการเอกสาร

การเตรียมพร้อมสู่การเป็นนักศึกษาสหกิจศึกษา

ถึงแม้ประสบการณ์ในการฝึกสหกิจศึกษาของนักศึกษาจะมีความแตกต่างกันออกไปตามสายงานที่เลือก แต่ประสบการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันก็คือนักศึกษาต้องผ่านวิชาบังคับ 1 รายวิชา ซึ่งเป็นวิชาที่มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นนักศึกษาสหกิจศึกษา โดยมักเป็นการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับการฝึกงานตามสายอาชีพที่นักศึกษาสนใจ อาจเป็นลักษณะของการบรรยายหรือเป็นภาคปฏิบัติแตกต่างกันไปตามมหาวิทยาลัย กรณีศึกษาของวันวิสาเมื่อถึงปีการศึกษาที่ 3 ในภาคการศึกษาที่ 2 วันวิสาให้ข้อมูลว่าทางคณะมีวิชาบังคับชื่อวิชาสหกิจศึกษา สัปดาห์ละ 1 คาบ คาบการเรียนใช้เวลา 3 ชั่วโมง โดยมีการระบุและการแจ้งเตือนจากทางคณะชัดเจนว่า นักศึกษาในกระที่อยู่ชั้นปีที่ 3 ทุกคนต้องเข้าเรียนวิชาสหกิจศึกษา ห้ามขาดเรียนเกินคนละ 3 คาบ ถ้าไม่ปฏิบัติจะไม่สามารถผ่านรายวิชาดังกล่าว หมายถึงไม่สามารถจบการศึกษาได้ แต่การเข้าเรียนวิชาสหกิจศึกษายังเป็นวิชาที่นักศึกษาจำเป็นต้องมีเกรดเฉลี่ยผ่านเกณฑ์ 2.5 ขึ้นไปอีกด้วย หรือเช่นเดียวกันกับกรณีศึกษาของรัตวัลย์ที่ทางคณะมีวิชาบังคับที่นักศึกษาทุกคนต้องเรียนให้ผ่านชื่อวิชาเตรียมฝึกประสบการณ์สหกิจโดยจะจัดการเรียนการสอนในปีการศึกษาที่ 4 ภาคการศึกษาที่ 1 นักศึกษาทุกคนจะต้องมารวมตัวในหอประชุม ทางมหาวิทยาลัยจะมีการประกาศรายชื่อสถานประกอบการหรือหน่วยงานต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยให้ความร่วมมือทางวิชาการด้วย เช่น โรงแรม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หน่วยงานรัฐ รวมไปถึงกิจการภายในมหาวิทยาลัยเอง เจ้าหน้าที่จะเริ่มประกาศรายชื่อและจำนวนนักศึกษาที่ต้องการ นักศึกษาที่สนใจสถานประกอบการดังกล่าวจะต้องยกมือขึ้นเพื่อแสดงความจำนง และถือเป็นการยืนยันว่านักศึกษาได้เป็นผู้มีรายชื่อในการเรียนรายวิชาเตรียมประสบการณ์สหกิจศึกษา รัตวัลย์มีความสนใจในงานด้านการท่องเที่ยวและโรงแรม เนื่องจากทราบดีว่ามหาวิทยาลัยมีความร่วมมือทางด้านวิชาการกับโรงแรมแห่งหนึ่งที่ไม่ไกลกับมหาวิทยาลัยมากนัก แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ประกาศรายชื่อโรงแรมดังกล่าวกลับมี

นักศึกษาอีกกลุ่มที่แสดงความจำนงจะไปเรียนรู้งานในโรงแรมเดียวกัน เมื่อต้องทำการเสี่ยงดวงจับสลากรางวัลโชคร้ายไม่ได้ไปเรียนวิชาเตรียมประสบการณ์สหกิจที่โรงแรมที่ตนสนใจ แต่กลับต้องไปยังหน่วยงานอื่นๆที่เหลืออยู่แทน ท้ายที่สุดรางวัลได้เลือกเข้าเรียนวิชาดังกล่าวกับหน่วยงานกิจการภายในมหาวิทยาลัย โดยการเข้าไปเรียนรู้การเตรียมประสบการณ์เบื้องต้นกับห้องกิจการของคณะครุศาสตร์ โดยมีข้อกำหนดว่านักศึกษาทุกคนจะผ่านรายวิชาดังกล่าวไปได้ เมื่อเข้าเตรียมประสบการณ์สหกิจศึกษาให้ครบ 270 ชั่วโมง ทางคณะหรือห้องกิจการไม่ได้เป็นผู้กำหนดเวลาในการเตรียมประสบการณ์ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของนักศึกษาที่สามารถเข้าไปเพื่อเรียนรู้งานให้ครบเวลาที่กำหนดได้

“ก็เลยต้องไปฝึกเตรียมที่คณะครูฯ เป็นคณะที่ค่อนข้างยุ่งกันไปเพราะงานมันไม่เกี่ยวอะไรกับทักษะที่เราควรได้ ต้องไปนั่งช่วยพี่ๆ เขาทำงานเอกสารเรื่อยๆ ไม่ได้บังคับ แล้วมันจำเป็นต้องเป็นเด็กเอกอังกฤษไหมอะ แทนที่จะได้ไปทำงานที่มันเกี่ยวกับสายการเรียน”

รัตวัลย์ (สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2563)

จากประสบการณ์การเรียนวิชาการเตรียมความพร้อมต่อสหกิจของรัตวัลย์ชี้ให้เห็นว่าในหลักสูตรสหกิจศึกษานั้นมีความไม่สอดคล้องกันของรูปแบบการเรียนภายใต้วิชาบังคับ โดยมีการจัดหลักสูตรให้มีการเรียนรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการก้าวสู่การเป็นนักศึกษาสหกิจศึกษา แต่ลักษณะของวิชาบังคับกลับเป็นการจำกัดความสนใจในการเพิ่มพูนทักษะวิชาชีพของนักศึกษา

การเลือกสถานที่ฝึกสหกิจศึกษา

โดยส่วนมากประสบการณ์ด้านกระบวนการของนักศึกษาในการเข้ารับการฝึกสหกิจศึกษาจะมีลักษณะเดียวกันในช่วงของการเลือกสถานประกอบการสำหรับเพิ่มทักษะวิชาชีพ หลังจากมีการเรียนการสอนเพื่อเตรียมพร้อมสู่การเป็นนักศึกษาสหกิจศึกษา นักศึกษาทุกคนจะได้รับแจ้งจากคณะต้นสังกัดให้เตรียมแสวงหาแหล่งฝึกสหกิจศึกษา ซึ่งสถานประกอบการนั้นๆ จะต้องมีความเชื่อมโยงกับหลักสูตรการเรียนการสอนของนักศึกษา เริ่มจากการที่นักศึกษาทุกคนจะต้องทำการติดต่อกับสถานประกอบการด้วยตัวเอง เพื่อสอบถามความพร้อมของสถานประกอบการว่าสามารถรองรับตนเป็นนักศึกษาสหกิจศึกษาได้หรือไม่ ในขั้นตอนนี้อาจมีการทำข้อตกลงระหว่างสถานประกอบการกับนักศึกษาด้วย

“นี่คือขั้นตอนที่วัดดวงมาก เพราะหลังจากนี้ไปเราต้องมาใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบนี้อาทิตย์ละ 1 วัน จนกว่าโรงเรียนจะปิดเทอม ทุกคนต้องเลือกโรงเรียนให้ชัดเจนตาของเด็กครุอยู่ที่นี่แล้ว ส่วนใหญ่เพื่อนๆ จะเลือกโรงเรียนที่ตัวเอง

จบมา เพราะถ้ายังมีคอนเนกชันอยู่ มันจะง่ายมากๆ การประเมินจะไม่เป็นปัญหา
ถ้าเกิดปัญหากับโรงเรียนที่ตัวเองเลือกนะ ขอโทษเถอะ นรคนๆ”

นันทิพร (สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2563)

เนื่องจากหลังจากเลือกสถานประกอบการหรือสถานที่สำหรับฝึกสหกิจศึกษาแล้วแล้วพบว่า
นักศึกษาจะมีการดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมใหม่ ดังนั้นขั้นตอนการเลือกสถานที่สำหรับทำสหกิจ
ศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญกับตัวนักศึกษาอย่างมาก เพราะมันส่งผลโดยตรงกับการศึกษาของนักศึกษา
ซึ่งมีโครงสร้าง สหกิจศึกษาของแต่ละคณะเป็นตัวแปรสำคัญ ถึงแม้ว่าจะเป็นโอกาสให้นักศึกษาได้
เลือกสถานที่ในการฝึกวิชาชีพได้เอง แต่ผลของการเลือกนี้เหมือนเป็นความรับผิดชอบเองทั้งหมด
เช่นกัน

ประสบการณ์ชีวิตในฐานะนักศึกษาสหกิจศึกษา

เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของการศึกษาคั้งนี้ เนื่องจากเป็นประสบการณ์การใช้ชีวิตเสมือน
แรงงานตามกฎหมาย นักศึกษามีโอกาสในการเรียนรู้และปรับตัวภายใต้สภาพแวดล้อมการ
ทำงานจริง ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการดำเนินงานสหกิจศึกษาที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาได้เพิ่มพูนทักษะ
วิชาชีพผ่านการปฏิบัติงานจริง (learning by doing) ในส่วนนี้ประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้อื่นให้
ข้อมูลจะแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่ทุกคนได้รับนั่นคือการได้เพิ่มพูนทักษะทางวิชาชีพจริงแต่ประ
สการณ์ระหว่างการศึกษาที่นั้นก็ไม่ได้มีเพียงประสบการณ์เชิงบวกเท่านั้น เนื่องจาก
นักศึกษาต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพการทำงานของสถานที่ฝึกสหกิจศึกษาให้ได้ และการปรับตัวให้
กลมกลืนกับสภาพการทำงานก็ไม่ใช่ว่าเรื่องราวดังกล่าวจะราบรื่นเสมอไป

“สรุปเราถูกเอาไปพูดว่าเราเลือกนาย พุดแล้วมันเหมือนหนึ่งน้ำเน่าเลย โรงเรียน
มันเหมือนมีกลุ่มอำนาจกับชนชั้นอยู่แบบที่เราไม่อยากให้มันมี ไม่อยากให้อยู่แล้ว
บางที การเป็นผู้ฝึกสอนมันจำเป็นต้องมีฝีมือฝ่ายด้วยหรือ เป็นแค่ นักศึกษามา
ฝึกงานไม่นาน กลายเป็นกบเลือกนายไปแล้ว”

นันทิพร (สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2563)

กรณีศึกษาของนันทิพรที่ต้องรับหน้าที่เป็นครูสังเกตการสอน แต่กลับได้รับประสบการณ์
การกดดันของเพื่อนร่วมงานอย่างครูท่านอื่นๆ เนื่องจากวัฒนธรรมองค์กรแบบสะสมอำนาจการเข้า
ไปเป็นสมาชิกใหม่โดยที่ไม่ทราบถึงโครงสร้างองค์กรทำให้นันทิพรถูกครูท่านอื่นๆ พุดลับหลังในทาง
ไม่ดีโดยที่นันทิพรเองไม่สามารถแจ้งปัญหาดังกล่าวกับทางคณะต้นสังกัดเลย เนื่องจากทางคณะไม่
มีช่องทางในการแจ้งปัญหาโดยตรงรวมไปถึงการตรวจสอบสถานที่ฝึก

สหกิจศึกษาว่าด้วยเรื่องความปลอดภัย

ไม่ใช่เพียงกรณีศึกษาของนักทฤษฎีที่สามารถสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในการฝึกสหกิจศึกษาได้ เพราะนอกจากปัญหาการปรับตัวยังมีเรื่องของ การคุ้มครองความปลอดภัย นักศึกษาสหกิจศึกษาพบว่ายังมีปัญหายู่มากเช่นกัน

“พอผลิตอาหารลือตนั้นเสร็จ เราก็ต้องชิมมัน แค่นี้ก็ให้ละเอียดแล้วคายออก เน้น จารสชาติของมันมาเขียนบันทึกว่า มันปกติรีเปล่า เสียไหม หรือรสชาติมันต่างจาก เดิมยังงั้น ส่วนใหญ่มันก็รสชาติเหมือนที่เรากินกันในร้านสะดวกซื้อแหละ เพราะ โรงงานนี้ก็ผลิตให้พวกเจ้าแล้ว แต่มันเสี่ยงคือถ้ามันเป็นอาหารที่ตลาดมีสารปนเปื้อน หรือรสชาติเปลี่ยนเพราะเคมียี่ตอายุอาหาร เราก็จะต้องรู้ลึกก่อน”

วันวิสา (สัมภาษณ์, 7 เมษายน 2563)

ถึงแม้ว่าโดยปกติแล้วการเป็นนักศึกษาอุดมศึกษาจะได้รับการคุ้มครองพื้นฐานอย่างการทำประกันสุขภาพ หรือประกันอุบัติเหตุ แต่ประกันเหล่านั้นจะมีข้อจำกัดในการคุ้มครอง แต่ในกรณีที่เกิดการเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ จากการฝึกสหกิจศึกษาเป็นเรื่องที่ยากจะเรียกร้องความรับผิดชอบจากสถานประกอบการ หากการให้โอกาสให้นักศึกษาเข้ามาเรียนรู้ทักษะวิชาชีพจะนำมาซึ่งค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการของนักศึกษาสหกิจศึกษาด้วย เป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีการร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษา สถานประกอบการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสหกิจศึกษาจะเข้ามาหารือเรื่องการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตของนักศึกษาสหกิจศึกษา

สหกิจศึกษาในฐานะหน้าที่ของสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ

จากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างในฐานะนักศึกษาสหกิจศึกษา มีความคาดหวังที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างการศึกษา ซึ่งเป็นโครงสร้างที่ก่อให้เกิดการฝึกสหกิจศึกษา เป็นโครงสร้างที่กำหนดซึ่งกฎเกณฑ์ในการเข้าร่วมสหกิจศึกษาของนักศึกษา หากพิจารณาปรากฏการณ์เสี่ยงสะท้อนของนักศึกษาสหกิจศึกษาครั้งนี้ ด้วยแนวคิดโครงสร้างและการหน้าที่ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสถาบันการศึกษาเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของสังคม สถาบันการศึกษามีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของสถาบันอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ หรือสถาบันครอบครัวโดยทุกๆ สถาบันจะมีหน้าที่ที่ดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องกัน เมื่อไหร่ก็ตามที่สถาบันใดสถาบันหนึ่งสูญเสียการหน้าที่ไปจะทำให้สังคมเข้าสู่ภาวะไม่ปกติทันทีแต่ภาวะดังกล่าวจะเป็นสิ่งชั่วคราว เนื่องจากท้ายที่สุดแล้วระบบทางสังคมจะพยายามคืนสภาพสมดุลให้กับตัวมันเอง เช่น สถาบันการศึกษามีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของสถาบันเศรษฐกิจ ด้วยการผลิตองค์ความรู้ขีดความสามารถให้นักเรียนนักศึกษาสามารถเข้ามาเป็นผู้ผลิตในฐานะแรงงานในตลาด รวมไปถึงเป็นผู้บริโภคด้วยในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้สถาบันการศึกษาและสถาบันเศรษฐกิจยังเป็นโครงสร้างสำคัญต่อสถาบันอื่นๆดำรงอยู่ได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเมือง หรือสถาบันครอบครัว แต่

อย่างไรก็ตามแนวคิดเช่นนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่องยาวนานว่าเป็นหลักการการศึกษาที่ไม่ให้พื้นที่กับความเป็นปัจเจก และไม่สามารถอธิบายการดำรงอยู่ของสังคมรูปแบบอื่นๆได้ ในการศึกษาครั้งนี้จึงยกเอาแนวคิดการวิพากษ์มูลบทของทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่คลาสสิก (อากุส ก็องต์, เอมีล เดอร์ไคม์, ทัลคอตต์ พาร์สัน ฯลฯ) ซึ่งมักเสนอภาพของสังคมว่ามีเอกภาพในเชิงหน้าที่ที่แต่ละองค์ประกอบของสังคมมีหน้าที่ต่อสังคมโดยรวม และมีหน้าที่ต่อปัจเจกบุคคล โครงสร้างทางสังคมทุกอย่างมีการหน้าที่เชิงบวกไปเสียหมด และโครงสร้างทางสังคมนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นไม่สามารถขาดอะไรไปได้ เพื่อชี้ให้เห็นว่าแท้จริงแล้วจากการศึกษาปรากฏการณ์ครั้งนี้ สถาบันหลายสถาบันก็ไม่ได้เป็นไปตามคำอธิบายแบบคลาสสิกอีกต่อไป ดังนี้

ประการที่ 1 สถาบันการศึกษา: การทำหน้าที่เชิงลบ (Disfunction)

จากการศึกษาประสบการณ์การฝึกงานของนักศึกษาพบว่า แท้จริงแล้วสถาบันการศึกษาไม่ได้เป็นองค์ประกอบทางสังคมที่ทำหน้าที่เชิงบวกเสมอไป ในกรณีการจัดตั้งหลักสูตรสหกิจศึกษา การหน้าที่ของสถาบันการศึกษาคือ การเอื้ออำนวยให้เกิดการฝึกประสบการณ์ทางด้านวิชาชีพให้กับนักศึกษา และการร่วมมือกับสถานประกอบการในฐานะสถาบันทางเศรษฐกิจในการร่วมมือทางด้านวิชาการ ภารกิจหลักของสถาบันการศึกษามี 5 ประการ ได้แก่ การสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงวัฒนธรรม และการถ่ายทอดพัฒนาเทคโนโลยี(อ้างใน วิจิตร ศรีสอาน 2552, น.1) แต่จากการศึกษาพบว่าหลักสูตรสหกิจศึกษาที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยสถาบันการศึกษานั้นจะทำหน้าที่ที่พึงประสงค์หรือหน้าที่เชิงบวกเท่านั้น เพราะการจัดตั้งหลักสูตรสหกิจศึกษายังก่อให้เกิดความเสี่ยงในชีวิตนักศึกษา และการเอาตัวเอาเปรียบจากสถานประกอบการ

ประการที่ 2 สถานประกอบการ: การทำหน้าที่เชิงลบ (Disfunction)

ผลจากการศึกษาพบว่าสถานประกอบการในฐานะสถาบันทางเศรษฐกิจนั้น มีหน้าที่ในการให้ความร่วมมือกับสถานศึกษาเพื่อเป็นการร่วมมือทางด้านวิชาการ ดังนั้นสิ่งที่สถานประกอบการควรทำคือเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้ทักษะวิชาชีพที่เกี่ยวข้องเท่าที่สถานประกอบการสามารถทำได้ แต่ในระหว่างการเข้าร่วมสหกิจศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูล ไม่ได้ทำหน้าที่ส่งเสริมการฝึกทักษะวิชาชีพของนักศึกษา หรือให้ความร่วมมือทางวิชาการกับทางสถานศึกษาเท่าที่ควร แต่สถานประกอบการบางแห่งกลับใช้ช่วงเวลากการฝึกสหกิจศึกษาของนักศึกษาเพื่อผลประโยชน์ของทางสถานประกอบการเอง เช่น ให้ทำหน้าที่ที่เกินความรับผิดชอบ การไม่ทำตามข้อตกลงของการฝึกสหกิจศึกษาอีกด้วย

ประการที่ 3 สถานศึกษา: การไม่ทำหน้าที่ (Nonfunction)

ในทัศนะของเมอร์ตันนั้นการไม่ทำหน้าที่นั้นหมายถึง ผลที่เกิดขึ้นแต่ไม่สอดคล้องกับระบบสังคม ซึ่งอาจเป็นเพราะการเปลี่ยนผ่านของช่วงเวลา ทำให้การหน้าที่ของโครงสร้างเหล่านั้นไม่มีผลกระทบอะไรแล้วในปัจจุบัน ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า สถานศึกษายังคงทำหน้าที่ผลิตหลักสูตร กฎเกณฑ์ในการเข้าร่วมสหกิจศึกษาของนักศึกษาอยู่ แต่ในทางกลับกันสถานศึกษากลับไม่ทำหน้าที่บางประการ เช่น การดูแลความเป็นไปของฝึกสหกิจศึกษาในกรณีการถูกปฏิเสธการเปลี่ยนทักษะเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง รวมไปถึงการปล่อยให้ นักศึกษาอยู่ในการสหกิจศึกษาที่อันตรายอย่างกรณีของกลุ่มตัวอย่างนั้นทิพรและรัตวิทย์ ไม่ว่าจะจากการถูกคุกคามทางเพศ หรือการอยู่ท่ามกลางการแพร่ระบาดของโรค ประเด็นที่สำคัญคือถึงสถานศึกษาจะมีหลักสูตรสหกิจศึกษา แต่สถานการณ์ปัจจุบันพบว่าปริมาณการได้งานของนักศึกษาลดลงใหม่มีน้อยหรือปริมาณการตักงานในนักศึกษาลดลงใหม่มีมากขึ้นด้วย การผลิตแรงงานเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของดังนั้นในทัศนะของเมอร์ตัน แปลว่า สถานศึกษาไม่ทำหน้าที่ต่อสังคมแล้ว

ผลที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจจากการฝึกประสบการณ์และการดำเนินการสหกิจศึกษา (Unanticipated Consequence)

ข้อเสนอต่างๆ เมอร์ตัน พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างต่าง ๆ นั้นสามารถนำมาได้ทั้งผลที่ตั้งใจและผลที่ไม่ได้ตั้งใจให้เกิด แต่เป็นเรื่องยากที่จะสังเกตเห็นผลที่เกิดจากโครงสร้างที่ไม่ได้ตั้งใจให้เกิด ซึ่งสามารถเป็นได้ 2 ทาง คือผลที่ไม่ได้ตั้งใจให้เกิดมี 1) หน้าที่เชิงบวกเป็นประโยชน์ 2) หน้าที่เชิงลบหรือผลที่เป็นโทษ ผลที่ตั้งใจให้เกิดขึ้นในการฝึกสหกิจศึกษาของนักศึกษานั้นเห็นได้ทั้ง 2 ทาง หลายประการเช่น มีหน้าที่เชิงบวกที่เป็นตัวผลักดันให้นักศึกษาได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวกับสถานการณ์ที่เสมือนกับการทำงานมากที่สุด และส่งผลให้นักศึกษาบางคนได้ทำตามความสนใจของตน แม้งานสหกิจศึกษาที่เลือกฝึกจะไม่ตรงกับสายการเรียน ถือเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ทำสิ่งที่ตนสนใจหลุดออกจากกรอบของการศึกษาที่ยึดหยุ่นได้ การหน้าที่เชิงบวกอย่างการที่นักศึกษาสามารถสร้างไปพบเจอกับนักศึกษารายอื่นๆที่ไม่ได้มาจากคณะต้นสังกัดเดียวกัน การได้แลกเปลี่ยนซึ่งความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันของนักศึกษา แต่อย่างไรก็ตามผลที่ไม่ได้ตั้งใจก็มีการหน้าที่เชิงลบเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการถูกจำกัดศักยภาพของนักศึกษาระหว่างฝึกสหกิจศึกษา การที่นักศึกษาต้องเผชิญกับความเครียดและกดดัน

มองสหกิจศึกษาในอนาคต

ท้ายที่สุดงานศึกษาชิ้นนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษา 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประสบการณ์การเป็นนักศึกษาสหกิจศึกษา 2) เพื่อศึกษาปัญหาที่นักศึกษาสหกิจศึกษาต้องเผชิญ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นแล้วว่าประสบการณ์การฝึกสหกิจศึกษาของนักศึกษานั้นเป็นช่วงเวลาที่ดีไปได้ด้วย

ประสบการณ์ ทั้งดีและร้ายไม่ว่าจะเป็นหนทางให้นักศึกษาสามารถเข้ามาเรียนงานที่ตนจะต้องมีทักษะรองรับในอนาคต ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ทักษะเฉพาะวิชาชีพ ไปจนถึงการเป็นเส้นทางการยืดหยุ่นรอบการศึกษาให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้งานที่ตนสนใจได้แม้ไม่ใช่สายการเรียนของตน เป็นโอกาสในการตัดสินใจศึกษาต่อในอนาคตของนักศึกษาได้อีกด้วย แต่ในขณะเดียวกันการฝึกสหกิจศึกษาก็ยังเป็นเส้นทางที่สร้างความยากลำบากแก่นักศึกษาจำนวนมาก อย่างที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่าเนื่องจากความไม่เป็นทางการของสหกิจศึกษาในประเทศไทย แม้มีความพยายามที่จะปรับปรุง หาทางเพิ่มการดำเนินการให้เกิดระบบการศึกษาสหกิจศึกษาที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปก็ตาม ดังที่พบงานศึกษาจำนวนมากในประเทศไทยที่พยายามชี้ให้เห็นว่าการผลิตนักศึกษาออกมาสู่ตลาดแรงงานนั้นยังมีความไม่สอดคล้องกันระหว่างความรู้ความสามารถของนักศึกษากับความต้องการของตลาดแรงงาน และพยายามผลักดันให้เกิดการปรับปรุงของสถานศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของสถานประกอบการ กลายเป็นว่าความต้องการของนักศึกษาถูกมองข้ามเสมอ ในเมื่อสหกิจศึกษามีผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องทำงานร่วมกัน 3 ส่วน คือ สถานศึกษา นักศึกษา และสถานประกอบการ แต่ฝ่ายที่พยายามสะท้อนความต้องการคือสถานประกอบการตลอดมา และฝ่ายสถานศึกษาเองก็เหมือนจะให้น้ำหนักกับความต้องการของสถานประกอบการ สถานการณ์จึงกลายเป็นการมองข้ามความต้องการของนักศึกษาที่เป็นส่วนสำคัญของการฝึกสหกิจศึกษาไป ประเด็นที่สำคัญที่สุดของการศึกษาประสบการณ์ครั้งนี้พบว่า ความปลอดภัยในการฝึกสหกิจศึกษานั้นยังเป็นเรื่องที่นักศึกษายังไม่ได้รับ ไม่ว่าจะเป็นความปลอดภัยในการฝึกสหกิจศึกษาด้วยลักษณะงาน หรือความปลอดภัยด้านสภาพแวดล้อมการทำงาน ไปจนถึงความเครียดที่เกิดขึ้น ผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับการศึกษาที่การทบทวนทางข้อกฎหมายมากมาย ประเด็นแรกที่ต้องนำแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาสหกิจศึกษาที่ไม่มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงความชัดเจนในการคุ้มครองทางกฎหมายให้กับนักศึกษาสหกิจศึกษาแต่อย่างใด (สร้อยรัตน์, 2558, น.3) ดังนั้นประเด็นที่สมควรแก่การแก้ไขปรับปรุงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้าง การระบุถึงสถานะทางกฎหมายเพื่อให้เกิดการคุ้มครองแก่นักศึกษาสหกิจศึกษา เพราะในปัจจุบันมีเพียงหลักเกณฑ์ที่ใกล้เคียงกับการฝึกสหกิจศึกษาเท่านั้น ได้แก่หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้ได้รับการฝึกเตรียมเข้างาน เป็นกฎหมายลำดับรองที่ออกโดยอาศัยอำนาจความความในมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมพัฒนาฝีมือแรงงาน พ.ศ.2545 (นวกาล, 2561, น.126)

ดังนั้นโครงสร้างที่ควรได้รับการเปลี่ยนแปลงไม่ใช่เพียงสถานประกอบการและสถานศึกษาแต่สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการออกกฎหมายคุ้มครองแรงงาน จำเป็นจะต้องมีการบัญญัติถึงสถานะทางกฎหมายของนักศึกษาสหกิจศึกษาเพื่อให้นักศึกษาได้รับความคุ้มครองทางความปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นแนวทางในการดำเนินงานสหกิจศึกษาให้กับสถานศึกษาและสถานประกอบการอย่างเช่น การร่างหนังสือที่แสดงข้อตกลงระหว่างสถานประกอบการกับ

นักศึกษา ที่ครอบคลุมประเด็น ภาระหน้าที่ในการทำงาน เวลาในการทำงาน สวัสดิการที่จะได้รับ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการเอาเปรียบจากสถานประกอบการ และเป็นการอุดช่องว่างทางกฎหมายให้นักศึกษาได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเต็มที่ เพื่อให้การฝึกสหกิจศึกษานั้นเป็นไปอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นสถานประกอบการ สถานศึกษา และนักศึกษา ต่างได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานสหกิจศึกษาอย่างเป็นธรรม ตามที่ผู้เขียนได้นำเสนอไป ข้างต้นการดำเนินงานสหกิจศึกษานั้นมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยบูรณาการร่วมของ 3 ฝ่าย ได้แก่ สถานศึกษา สถานประกอบการ และนักศึกษา ผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาคั้งนี้ได้เป็นเครื่องมือในการสะท้อนเสียงของนักศึกษาไม่มากนักน้อยในด้านประสบการณ์การเป็นนักศึกษาฝึกงานซึ่งชี้ให้เห็นว่าในแต่ละประสบการณ์ของนักศึกษานั้นมีปัญหาระดับโครงสร้างอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางการศึกษาที่มุ่งเน้นควบคุมนักศึกษา หรือสถานประกอบการที่มีอำนาจมากกว่าตัวนักศึกษาและสถานศึกษาในการดำเนินงานสหกิจศึกษา ผู้เขียนจึงใคร่ชักชวนให้ผู้สนใจในประเด็นดังกล่าวทบทวนตามการวิพากษ์มูลบทของเมอร์ตัน 3 ประการ ดังนี้

1) ความเป็นเอกภาพเชิงหน้าที่ของสถาบันการศึกษา จากศึกษาประสบการณ์ของนักศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าการหน้าที่ของระบบการศึกษาอย่างหลักสูตรสหกิจศึกษามีการหน้าที่ ที่ไม่ได้สอดคล้องต่อการบูรณาการทางสังคม ในเมื่อสถาบันการศึกษามีหน้าที่ผลิตนักศึกษาเข้าสู่ภาค (สถาบัน) เศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องของการขับเคลื่อนสังคมโดยการมีแรงงานเป็นผู้สร้างผลผลิต เป็นผู้เสียภาษีและเป็นผู้บริโภคในเวลาเดียวกัน นั่นคือภาพสังคมตามอุดมคติแต่จากการศึกษาชี้ให้เห็นแล้วว่าแม้สถาบันการศึกษาจะพยายามอย่างสูงในการผลิตแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด แต่สถานการณ์การตกงานของบัณฑิตจบใหม่ยังคงพุ่งสูงขึ้นทุกปี

2) ความเป็นสากลเชิงหน้าที่ของสหกิจศึกษา ในหลายช่วงตอนของงานศึกษาชิ้นนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการฝึกสหกิจศึกษาในฐานะการหน้าที่ (กิจกรรม) ของสถาบันการศึกษานั้น ไม่ได้มีเพียงการหน้าที่เชิงบวกหรือก่อให้เกิดเพียงประโยชน์แก่นักศึกษาเท่านั้น เพราะการฝึกสหกิจศึกษาโดยขาดความพร้อมของสถานศึกษาและสถานประกอบการเป็นเหมือนการผลักดันให้นักศึกษาเข้าไปสู่ความอันตราย หากสหกิจศึกษานำมาซึ่งการหน้าที่เชิงบวกได้เท่านั้นจริงนักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะต้องไม่อยู่ในภาวะตึงเครียดจากการกดดันของสถานที่ฝึก การถูกใช้แรงงานเกินเวลา การถูกคุกคามทางเพศคงไม่อยู่ในความทรงจำของนักศึกษาเหล่านั้นเป็นแน่

3) สมมติฐานว่าด้วยความไม่จำเป็นของสหกิจศึกษา ถึงผลของการศึกษาจะพบว่า นักศึกษามีความเห็นว่าการฝึกสหกิจศึกษานำมาซึ่งประสบการณ์ทางวิชาชีพให้พวกเขาได้จริง แต่หากพิจารณาอย่างรอบด้านสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยนั้นไม่ได้ใช้หลักสูตรสหกิจศึกษาทั้งหมด ดังนั้นเป็นโอกาสที่ดีในการสำรวจว่าแท้จริงแล้วสถาบันอุดมศึกษาที่ใช้หลักสูตรสหกิจศึกษามีอัตราการได้งานของบัณฑิตสูงกว่าหรือไม่ โดยศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นได้ว่าปัจจัยในการเข้ารับ

ศึกษาเข้าทำงานของสถานประกอบการนั้นประสบการณ์ด้านวิชาชีพมีผลต่อการตัดสินใจมากน้อยเพียงใด หากพิจารณาในอีกแง่มุม แม้ว่าจะมีการศึกษาบางส่วนพยายามชี้ว่าการฝึกสหกิจศึกษาทำให้นักศึกษาได้พิจารณารับเข้าทำงานเร็วกว่านักศึกษาที่ไม่ได้ฝึกสหกิจศึกษา ก็ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบให้ครอบคลุมมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นมิติด้านความพึงพอใจกับอาชีพของนักศึกษา ความมั่นคงของการทำงาน รายได้ และสวัสดิการ เพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงความจำเป็นของหลักสูตรสหกิจศึกษาในระบบการศึกษาไทย

นอกเหนือจากการพิจารณาสภาพสหกิจศึกษาในประเทศไทยในทัศนะของเมอร์ตันแล้วนั้น ผู้เขียนเองมองว่าการดำเนินงานสหกิจศึกษาในประเทศไทยนั้นเข้าข่ายวลี “ได้ไม่คุ้มเสีย” เนื่องจากการดำเนินการสหกิจศึกษาเป็นการดำเนินงานที่เรียกร้องซึ่งความร่วมมือของสถานประกอบการ ซึ่งตามหลักของการทำธุรกิจไม่ว่าจะประเภทใดก็ตามผลกำไรก็เกิดได้ก็ต่อเมื่อมันต้นทุนนั้นต่ำ การฝึก สหกิจศึกษาจึงกลายเป็นช่องทางในการฉกฉวยประโยชน์ของสถานประกอบการได้รวมไปถึงการเพิ่มภาระให้กับสถานศึกษามาในการดำเนินการจัดการหลักสูตร และเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากของนักศึกษามากกว่าเก่า ดังนั้นผู้เขียนจึงขอฝากข้อควรพิจารณาไปยังองค์ประกอบของสหกิจศึกษาทั้ง 3 ส่วน ดังนี้

1) สถานประกอบการ เนื่องจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่าสถานประกอบการนั้นเป็นส่วนประกอบที่มีอำนาจต่อรองมากที่สุดในการดำเนินงานสหกิจศึกษา ดังนั้นหากมีความต้องการที่จะดำเนินหลักสูตรสหกิจศึกษาต่อไปสถานประกอบการควรเข้ามามีบทบาทด้านการดำเนินการมากกว่าการเป็นผู้ได้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งสวัสดิการด้านความปลอดภัยในการทำงานหรือการอำนวยความสะดวกด้านที่พักและการเดินทางถึงแม้ว่าจะไม่มีการจ่ายค่าแรงให้นักศึกษาเนื่องจากไม่เข้าหลักเกณฑ์การเป็นแรงงานตามกฎหมาย แต่การช่วยลดภาระของนักศึกษาาก็ไม่ได้เป็นเรื่องที่เกินความสามารถของสถานประกอบการ

2) สถาบันการศึกษา ที่ผู้เขียนใช้คำว่าสถาบันการศึกษาในที่นี้เนื่องจากต้องการให้เห็นลักษณะการปรับปรุงสหกิจศึกษาในภาพกว้าง ไม่ใช่เพียงสถาบันต้นสังกัดของนักศึกษา แต่สถาบันการศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินหลักสูตรสหกิจศึกษาทั้งหมด จำเป็นจะต้องหันมาทบทวนบทบาทสหกิจศึกษาที่มีนักศึกษาเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ผลักดันให้เกิดสถานภาพตามกฎหมายเพื่อให้เกิดความคุ้มครองในหมู่นักศึกษา การสร้างระบบสาธารณะในการอำนวยความสะดวกและตรวจสอบสถานประกอบการ เช่น การสำรวจและการรับรองมาตรฐานสถานประกอบการที่เป็นมิตรกับการฝึกสหกิจศึกษา รวมไปถึงสถานศึกษาต้นสังกัดของนักศึกษาในฐานะที่เป็นตัวกลางระหว่างนักศึกษากับสถานประกอบการควรเข้ามามีบทบาทในการจัดการเรื่องความ

ปลอดภัยอย่างการตรวจสอบตัวตนของสถานประกอบการ การตรวจสอบสภาพแวดล้อมการทำงาน การจัดตั้งระบบสำหรับรับข้อมูลร้องเรียนสถานประกอบการ และการทำหนังสือเพื่อเป็นข้อตกลงระหว่างนักศึกษาและสถานประกอบการป้องกันปัญหาการเอาเปรียบนักศึกษา

3) นักศึกษาในฐานะผู้สามารถตอบสนองต่อการควบคุมของสถาบันทางสังคม เนื่องจากผู้ที่มีความเสี่ยงจะได้รับผลกระทบมากที่สุดในการจัดตั้งหลักสูตรสหกิจศึกษาคือตัวนักศึกษาผู้ถูกรอรับด้วยระเบียบทางการศึกษา การเลือกสถานศึกษาจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งหากเกิดปัญหาระหว่างการฝึกสหกิจศึกษาสิ่งที่ควรทำมากที่สุดไม่ใช่การกังวลต่อผลการประเมินหรือหน่วยกิต แต่คือความปลอดภัยในชีวิตของนักศึกษาเองจึงไม่ควรอย่างยิ่งในการเก็บเบี้ยเมื่อเจอปัญหา

4) สหกิจศึกษาควรเป็นเรื่องของอาชีพและความสนใจ ท้ายที่สุดผู้เขียนเองมองว่าการฝึกสหกิจศึกษานั้นควรเป็นเรื่องของเสรีภาพของนักศึกษามากกว่า แม้เป็นข้อเสนอที่ย้อนแย้งกับข้อเสนอเบื้องต้นก็ตาม คงเป็นการยากที่จะเปลี่ยนแปลงสหกิจศึกษาในประเทศไทยแต่ผู้เขียนเองก็หวังว่าสหกิจศึกษาที่นำมาซึ่งอันตรายในชีวิตของนักศึกษาไม่ควรดำเนินการต่อ หากสถาบันการศึกษาเชื่อว่าการฝึกปฏิบัติจริงควบคู่กับทฤษฎีสร้างประโยชน์ทางการศึกษาได้ ประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นด้วยกับการฝึกปฏิบัติจริงควบคู่การสอนทฤษฎี แต่ก็เชื่ออย่างเหลือเกินว่ามีวิธีการอีกมาให้นักศึกษาเรียนรู้การปฏิบัติที่อยู่ในความปลอดภัยได้

ท้ายที่สุดแล้วการศึกษาคครั้งนี้ชี้ให้เห็นแล้วว่าการดำเนินหลักสูตรสหกิจศึกษาในประเทศไทยนั้น ถึงแม้จะมาจากเจตนาที่พยายามผลักดันการเตรียมความพร้อมต่อการเป็นแรงงานของนักศึกษา แต่ระบบการจัดการสหกิจศึกษานั้นยังมีปัญหายู่มาก เนื่องจากอำนาจที่ไม่สมดุลกันส่วนที่เกี่ยวข้อง ลักษณะความเป็นรองของนักศึกษา และสถานศึกษาที่พยายามตอบสนองความต้องการของสถานประกอบการแต่มองข้ามความต้องการของนักศึกษา แม้ว่าการดำเนินสหกิจจะสามารถบรรลุเป้าหมายของการจัดตั้งหลักสูตรการศึกษาที่ควบคู่ไปกับการฝึกปฏิบัติได้จริง แต่สหกิจศึกษากลับกลายเป็นสถานการณ์ที่นักศึกษาบางกลุ่มต้องเผชิญปัญหาและความอันตรายหลากหลายรูปแบบ โดยที่นักศึกษาไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เพราะเป็นหลักสูตรบังคับการศึกษาในครั้งนี้นักกลุ่มตัวอย่างจำนวนไม่มากแต่สามารถสะท้อนประสบการณ์และปัญหาในการดำเนินงานสหกิจศึกษาได้อย่างน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะงานที่ต้องรับผิดชอบเกินความจำเป็น การปฏิบัติงานที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพ สภาพแวดล้อมการทำงานที่กดดัน การคุกคามทางเพศและอีกมากมาย

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงเรื่องราวส่วนหนึ่งจากกลุ่มตัวอย่างเพียงจำนวนน้อยนิดเท่านั้น ถึงแม้จะไม่สามารถครอบคลุมความเป็นประชากรที่อยู่ภายใต้หลักสูตรสหกิจศึกษาได้ ผู้เขียนก็เชื่ออย่างเหลือเกินว่าการศึกษาครั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจในเรื่องสหกิจศึกษา หากประสงค์จะต่อยอดการศึกษาประเด็นนี้ต่อไปอาจต้องพิจารณาเรื่องความกว้างของกลุ่มตัวอย่างมากขึ้น การศึกษาได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสะท้อนเสียงของนักศึกษาในการฝึกสหกิจศึกษาแล้ว ผู้เขียนคาดหวังอย่างเหลือเกินว่าในภายภาคหน้านักศึกษาจะสามารถเรียนรู้ทักษะวิชาชีพได้โดยไม่ต้องอยู่ในฐานะผู้ถูกกดขี่ หากในอนาคตหลักสูตรสหกิจศึกษายังคงดำเนินต่อไปผู้เขียนก็หวังให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังที่เสนอไปข้างต้น แท้จริงแล้วสหกิจศึกษาเป็นหลักสูตรที่ตอบสนองวัตถุประสงค์การเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงาน แต่สหกิจศึกษาเป็นหนทางที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ที่ดีที่สุดแล้วหรือไม่ ถึงเวลาที่จะต้องมีการทบทวนผลลัพธ์ของสหกิจศึกษา ว่าคุ้มค่ากับความเสียสละรูปแบบต่างๆ ที่นักศึกษาต้องเผชิญหรือไม่ ความต้องการในการฝึกปฏิบัติงานเสมือนจริงนั้นควรเป็นทางเลือกของนักศึกษา ดังที่ครั้งหนึ่งในแวดวงสังคมวิทยาเชื่อว่าเหลือเกินว่าสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่จำเป็นอย่างยิ่งไม่สามารถขาดไปได้ โดยท้ายที่สุดมีข้อโต้แย้งเป็นประจักษ์ว่าผลของการหน้าที่บางอย่างนั้นก่อให้เกิดโทษมากกว่าประโยชน์ต่อสังคม

เอกสารอ้างอิง

- จิโรช วีระสย. (2561). ว่าด้วยทฤษฎีการหน้าที่ประโยชน์ (Functionalism) ในสังคมวิทยา
FUNCTIONALISM IN SOCIOLOGY. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์นิพนธ์*, 7(2).
- ชลลดา มงคลวนิช และเยาวภรณ์ เลิศกุลทานนท์. (2551). *ความพึงพอใจของสถานประกอบการ
ต่อคุณลักษณะของนักศึกษาโครงการสหกิจศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย*
(รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสยาม.
- ชลลดา มงคลวนิช และรัตนภรณ์ ชาติวงศ์. (2557). *ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตต่อการจ่าย
ค่าตอบแทน และสวัสดิการให้แก่ นักศึกษาในการปฏิบัติงานสหกิจศึกษาในธุรกิจบริการ.*
วารสารการบริการและท่องเที่ยวไทย, 9(1).
- จิตติมา อัครพรหมธาดา, ปิยฉัตร จันทิวา, สุพิชชา ชิวพฤกษ์. (2552). *การศึกษาสมรรถนะที่พึง
ประสงค์ของนักศึกษาสหกิจศึกษาจากสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม.*
วารสารวิชาการเทคโนโลยี อุตสาหกรรม, 5(2).

ณัฐชา อารังโชติ, พิรญา เขตพงษ์, เจิมสิริ ศิริพิรวงศ์พากร และ ศุภศิษฐ์ เร่งมีศรีสุข. (2555).

ปัญหาและอุปสรรคในการรับนักศึกษาเข้าปฏิบัติงานสหกิจศึกษาตามแนวความคิดของ
สถานประกอบการ : กรณีศึกษา คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
พระนคร. วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล.

ธวัชชัย ทิมชุมเหเถียร และไพฑูรย์ นิยมนา. (2541). ผลการดำเนินงานโครงการสหกิจศึกษาและ
พัฒนาอาชีพ. วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, 5(2), 114-134.

ปานทิพย์ พุกษาชลวิทย์. (2557). คำตอบแทนการทำงานของลูกจ้างฝึกงาน (ฉบับที่ 2),
469-474.

มงคล หวังสุขใจ และชมพู โกติรัมย์. (2548). สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัย
ศรีปทุม.

วัชรินทร์ รักเสนาะ, ไพโรจน์ สติระยากร และพิสิฐ เมธากัทร. (2558). การพัฒนารูปแบบการจัดการ
บริหารระบบการจัดการเรียนการสอนสหกิจศึกษา. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์.

วิจิตร ศรีสอาน และอลงกต ยะไวทย์. (2552). การอุดมศึกษากับสหกิจศึกษา. วารสาร
สหกิจศึกษาไทย, 1(1), 1-9.

วิไลลักษณ์ ขาวสอาด. (2561). ประสิทธิภาพของสหกิจศึกษา: กรณีศึกษา อุดมศึกษาไทย.
วารสาร มจร สังคมศาสตร์นิทรรศน์, 7(3).

สนธยา พลศรี. (2545). หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สร้อยรัตน์ จันทวี. (2530). การคุ้มครองผู้ฝึกงาน (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.